

kulture avtor primerjal Tato tudi s Krapino. Zdi se mu še najbolj sprejemljivo, da je krapinska kultura predstavnik kulturnega kompleksa, iz katerega se je razvila industrija Tate. To pa v smeri obdelovanja prodnikov kot prednostnega materiala in dvostranskega obdelovanja artefaktov, torej proti szeletienu. Zaradi specializacije se je razvoj ustavil in stagnacija je preprečila vsrkavanje aurignaških elementov, kakor se je to dogajalo pri drugih szeletskih postajah.

Žal so artefakti objavljeni samo s fotografijami. Verodostojnost je s tem zjamčena, vendar pa fotografija danes še ne more enakovredno nadomestiti dobre risbe.

Trajno vrednost dela predstavlja velika množina najrazličnejših podatkov, ki bodo vedno dragocen vir za nadaljnje študije.

M. Brodar

G. Ulbert, *Der Lorenzberg bei Epfach. Die frühromische Militärstation*. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte (Herausgegeben von J. Werner), Band 9 = Veröffentlichungen der Kommission zur archäologischen Erforschung des spätrömischen Raetien der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Band 5 (Epfach III) — C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1965, str. 107 + II, Tab. 34 + VII, 28 slik in 1 priloga.

Monografija o raziskovanjih na Lorenzbergu pri Epfachu — antičnem *Abodiacum* — je drugo tako delo, ki je posvečeno tej pomembni arheološki postojanki, ki nam omogoča vpogled v dve historično zanimivi obdobji pokrajin severno od Alp, in sicer v čas prihoda Rimljanov in zaton antične civilizacije na tem predelu. Odkar so namreč s sistematičnimi izkopavanji v letih 1953—1954 in 1956—1957 ugotovili, da imajo v tem kraju opraviti z avgustejskim in poznoantičnim vojaškim oporiščem, je postal Lorenzberg pomemben arheološki teren kot važna postojanka vojaške uprave in organizacije v provinci *Raetia*. Ker sta obe poselitveni fazi v sebi zaključeni enoti o naselitvi Lorenzberga, je tudi vodstvo izkopavanj določilo ločeno objavo teh gradbenih faz, kar je nakazovala že ločena objava v pred kratkim izšlem 7. zvezku Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte (Studien zu Abodiacum-Epfach I), kjer so obravnavani geološko-pedološki in splošni pogoji naselitve ob objavi zgodnjerimskih osteoloških ostankov z najdišča Lorenzberg. Drugi del objave je verjetno v pripravi (J. Werner, Epfach II). Spričo tako širokega in premišljenega zastavljenega delovnega načrta je razumljivo, da so tudi rezultati teh izkopavanj temeljiti.

To vidimo v pričujoči knjigi že iz metode izkopavanj, obdelave drobnega gradiva in zgodovinskega sklepa.

Izkopavanje zgodnjerimske postojanke uvaža kratek topografski oris dosejanega stanja proučevanj in ustrezna grafična obravnava v merilu 1 : 50.000 in 1 : 5.000, generalni načrt izkopavanj pa je reproduciran v merilu 1 : 100 kot priloga. Na teh zemljevidih sledimo obsegu antične postojanke *Abodiacum* in drugih najdb ob orisu rimske cestne mreže in vseh sond. Metodo izkopavanj bi mogli označiti kot kombinacijo načina izkopavanj s pomočjo planumov in profilov; pri tem so ravno slednji izredno pomembni, ker na klasičen način delijo gradivo zgodnje antike od poznorimskega izročila. Pri tem bi zamerili le, da so v profilih nakazane le plasti iz zgodnje antike, ni pa za arheologa ilustrativnih presekov skozi vse sloje naselbine. Čeprav bo to pomanjkljivost skušal odpraviti J. Werner, pa se mi zdi, da bi jo mogli že pri tej objavi obiti, čeprav bi pri kasnejši objavi ponovno uporabili iste klišeje. Sistem izkopavanj na terenu pa je slonel na izkušnjah prejšnjih nemških izkopavanj te vrste v Cambodunumu in na novejših izkopavanjih H. Schöneberga npr. v Rödgenu, kjer so izkopavali celo s centimetrsko natančnostjo pri določevanju posameznih planumov. V to jih je sililo samo dejstvo, da so stale v teh krajih rimske lesene vojaške utrdbe, ki jih je moči dokazati le z različno obarvanostjo zemlje. Ko smo opazovali na zadnjem Limes kongresu dosežke v Rödgenu, nam je bila šele umljiva dovršena dokumentacija s teh izkopavanj. Čeprav dovoljujejo taka metodološko izvajana izkopavanja deloma tudi

terenske razmere — ti tereni so v publičasti zemlji —, pa je bilo za nas vendarle presenetljivo, ko smo videli, da se da s to metodo izkopati celo lesen pod barak, sestavljen iz tenkih desk. Tudi Lorenzberg je prekrit s 5 m debelimi plastmi rumene ilovke in peščenih nanosov reke Lech, ki kolenčasto obliva Lorenzberg s treh strani.

Za tako sistematično in natančno podajanje mer, so na Lorenzbergu uporabili koordinatni sistem, ki se naslanja na smer S—J in čigar sečišče so postavili na plato 2 m zah. od SZ vogala cerkve sv. Lovrenca. Tako je po shemi, ki jo uporabljajo pri podajanju mer, absolutno določen vsak posamezen detajl in predmet. Za določevanje tretje dimenzije so uporabili točko vrha griča (642,76 m), iz katere so nato merili nivo posameznih plasti in odkritih predmetov.

Opis posameznih stratumov in predvsem profilov, ki jim je G. Ulbert posvetil posebno pozornost, ga pripelje do sklepa, da na vsej vzpetini Lorenzberga ni sledov zgodnjecesarke utrdbe, pač pa je le na vzhodnem pobočju viden za zgodnjo antiko tipični vojaški način gradnje s pomočjo pokončnih brun s pragovno zatično vezavo. Spričo tega sklepa avtor, da moremo domnevati na vzhodnem pobočju Lorenzberga neke vojaške barake, ki pa jih ni moči podrobneje opredeliti. Žal ne nudijo terenske ugotovitve tudi nobene opore za presojo tega, kakšne so bile te lesene stavbe. Ker so nam znani predpisi o rimskih vojaških taborih, domneva avtor, potem ko je ugotovil, da znaša površina poseljene vzhodne polovice Lorenzberga komaj 0,25 ha, da je moglo šteti moštvo na tej postojanki skupaj s konjenico največ 80 vojakov.

Pri opisu posameznih izkopnih polj in planumov navaja avtor sproti tudi najdbe, ki so pomembne za datiranje posameznih horizontov in plasti, tako da sega dokumentacija plasti že skoraj v historične razlage. Pri tem se dosledno drži načela, da moremo v te namene uporabljati samo zanesljivo dokazane intakne skupine najdb, ki izhajajo iz dokazanih zgodnjerimskih plasti, jam, jarkov ali jam za kole. Zato so odpadli dvomni kosi iz nezanesljivih plasti s pridatki iz kasnejših obdobj. Posebej pa je obdelano še drugo drobno gradivo, ki ga avtor tudi kronološko opredeljuje, in to celo vsak kos zase, pa čeprav gre za na oko nepomembne črepinje.

Podrobnejšo obravnavo najdb uvaja poglavje o rimskih novcih tako po kronologiji kot po najdiščnih okoliščinah; za slednje dodaja avtor še poseben zemljevid lege 35 novcev, s katerimi je bistveno osvetlil poselitveno zgodovino na tej kopi. Sledijo še analize kovinskega gradiva, stekla, oljenk, koščenih predmetov; keramika na koncu je spet razdeljena na podpoglavja, ki jih uvaja pregled terre sigillate, kjer velja posebej omeniti res lepe kose mojstrov s podpisom *Chrysippus* in *Clemens*. Zato avtor pozneje posebej obravna gradivo, ki kaže povezavo s severno Italijo, od koder izhaja verjetno tudi moštvo vojaške enote.

Pri zgodovinski obravnavi omenja avtor prvo vire — teh je malo — ter osnovno literaturo, ki je obravnavala vprašanje rimske zasedbe predalpskega prostora. Pri tem ugotavlja, da je vprašanje okupacije severnega predalpskega prostora in s tem prehoda iz poznokeltske v zgodnjerimsko fazo v prvi vrsti arheološki problem. Odkar so se mu namreč posvetili številni raziskovalci preteklosti teh krajev, se vidi, da je sprožil ta proces komplicirane in razvejane poglede na dogajanja, ki jim doslej niso posvečali pozornosti. Zato G. Ulbert razčlenjuje vprašanje arheoloških dokazov avgustejske dobe in problem prometnih poti v severnem predalpskem prostoru, prehaja nato na avgustejske vojaške postojanke v Švici, na pohod v Alpe leta 15 pr. n. št., na členitev vprašanja dogajanj v predalpskem prostoru po opustitvi legijskega taborišča v Augsburgu in zaključuje s sestavkom o rimski okupaciji in odnosu do staroselcev. Čeprav so ta arheološka izvajanja za nas tudi širše zanimiva pri obravnavi zgodovine okupacije Alp, je ta knjiga za nas tudi pomembna kot temeljit uvod v nova metodološka napredovanja pri raziskovanju lesenih rimskih arhitektur in s tem tesno povezanim načinom dokumentiranja teh ostalin. Zato bo monografija G. Ulberta o Lorenzbergu dragocena tudi za arheologa, ki se posveča pretežno drugim obdobjem, ker ga uvaja v sistem raziskovanj, ki so jih v zadnjem času izpopolnili predvsem Nemci in Angleži.

P. Petru